

Стратегије глобалне доминације у биполарном свету

(Тодор Мирковић, *Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова*, Војноиздавачки завод, Београд, 2003)

Благоје Ничић, пуковник у пензији

Др Тодор Мирковић је у својој књизи *Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова* обухватио другу половину 20. века – кратак али веома динамичан временски период. То је период у којем је остварен, као никад раније, брз економски развој једног (северозападни) дела Земљине кугле, уз истовремено велико и веома опасно продубљивање јаза између развијеног и неразвијеног дела света. То је и период динамичног техничког прогреса, промена у структури светског поретка (појава биполарности), и јачања суперсила и војних блокова (САД и Совјетски Савез, НАТО и ВУ), са међусобно супротстављеним интересима и политичким циљевима. Главни стратегијски циљ обе суперсиле било је *остварење глобалне доминације*. Суперсиле су настојале да га остваре првенствено посредно (освајањем позиција у ванблоковским земљама), али и непосредним деловањем према центру интереса супротног геостратегијског пола. За остварење тог циља, поред политичких, економских, техничких, информационих и других средстава, велики значај имао је војни чинилац.

Према својим глобалним политикама, уз поседовање и развој нових врста и генерација оружја (посебно *оружја за прецизна дејства*), обе суперсиле су дефинисале и усвајале нове стратегије и ратне доктрине, које су наметале и својим савезницима. Развој стратегија и ратних доктрина суперсила и блокова није био једностран и једносмеран. Стваране су, развијане и мењане, пре свега, под утицајем политике, али и технологије (војне и информатичке), у условима високог степена обостране наоружаности и сталне опасности од избијања светског рата или рата између блокова. Тодор Мирковић у свом делу указује на значај изучавања развоја стратегија и ратних доктрина су-

персила и блокова. Књига је структурирана уз примену методолошки веома јасних принципа: појмовно су одређене војне стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова, и указано је на њихове сличности и разлике, временске оквири у којима су се јављале, међусобну условљеност и континуитет у развоју.

У *претходним напоменама аутор* је дефинисао појмове *војна стратегија, војна и ратна доктрина и ратна вештина*, и њихове сличности и разлике, као услов за разумевање садржаја књиге. Из тих одредница јасно се види ширина активности којима се баве и војна стратегија и доктрина (ратна и војна) – од свеукупних припрема за рат до начина вођења рата. Осим *претходних напомена*, књига др Тодора Мирковића садржи три целине, које се односе на: 1) еволуцију стратегија и ратних/војних доктрина суперсила и блокова за време „хладног рата“ (1945–1991), 2) карактеристике „хладног рата“ (циљеви, форме и средства), и 3) развој стратегија и ратних доктрина САД и НАТО-а у периоду после „хладног рата“. Посебну целину чини осврт на две „војне револуције“ настале у другој половини 20. века под утицајем развоја нових војних технологија и могући развој стратегија у наредном периоду. На крају су дати кратак приказ положаја Југославије (СФРЈ, СРЈ) између два војна блока (до 1991), односно насупрот једном блоку после 1991. године, и закључна разматрања о догађајима и условима у којима су се развијале стратегије и доктрине суперсила и блокова за време и после „хладног рата“. Наведена подела и приступ јасно указују на ауторову намеру да сазнања о развоју стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова систематизује према времену, носиоцима њиховог развоја и условима у којима су настајале и да их фактографски довољно и богато илуструје, као и да, избегавајући субјективност или улогу „судије“, без икаквих дилема уведе читаоца у свет „високе политике, подела и опасности од рата“.

Развој стратегија и ратних доктрина суперсила и блокова, придржавајући се принципа о временском оквиру, њиховој међусобној условљености и континуираном развоју, аутор разматра кроз пет карактеристичних фаза. То су: 1) успостављање светске биполарности и почетак конфронтације (1945–1953); 2) доминантан утицај нуклеарног оружја (1953–1961); 3) нове стратегијске и доктринарне концепције (1961–1972); 4) детант насупрот детеренту (1972–1981) и 5) период „контролисане конфронтације“: заштравање и расплет односа (1981–1991).

У *првој фази* развој стратегије суперсила и њихових односа био је заснован на договору великих сила, постигнутом пред крај Другог светског рата (Јалта, Потсдам итд.), о подели сфера утицаја, што је послужило и као основа за успостављање светске биполарности. На основу тих договора, САД и СССР усмериле су посебне активности према појединим регионима ради јачања свог утицаја. Совјетски Са-

вез је, реалним утицајем у међународном радничком покрету утицао на земље тзв. источне Европе, азијске земље и земље Африке. Тај утицај СССР-а операционализован је стварањем Информационог бироа (септембар 1947. године) и Савета за узајамну економску помоћ (јануар 1949). На другој страни, САД одговориле су политиком „обуздавања међународног комунизма“, односно формирањем војних савеза са својим истомишљеницима (НАТО, АНЗУС, ЦЕНТО и СЕАТО) и успостављањем база на периферији европских и азијских земаља, тако да је политика „обуздавања“ допуњена системом „истурене одбране“.

Та фаза је, према аутору, значајна због тога што се у њој појавила нова америчка национална и војна стратегија. Аутор објашњава суштину америчке стратегије националне безбедности која садржи политику „обуздавања комунизма“ и „обухвата“ СССР-а – нову варијанту односа према СССР-у која ће се спроводити „свим средствима сем ратом“. Војна стратегија САД у том периоду била је заснована на монополу над нуклеарним наоружањем и позната под називом „стратегија масовне одмазде“. По карактеру, била је то стратегија застрашивања и стратегија одвраћања. Аутор указује и на то да су у тој фази на политику и стратегију суперсила утицали још два значајна догађаја: Резолуција Информбироа и рат у Кореји.

Друга фаза у развоју стратегија и ратних доктрина суперсила и блокова, у основи, заснивала се на првој фази, али је био јасније изражен биполаризам и обострано усвајање нових стратегијских концепција. Убрзан развој и увођење нуклеарног оружја стратегијске и оперативно-тактичке намене утицали су на даље промене у организацији и начелима евентуалне употребе оружаних снага.

Сједињене Америчке Државе су на почетку те фазе формулисале стратегију *нови поглед* и *масовна одмазда*, и одредиле снаге и средства за њихову реализацију. У „новом погледу“ већа улога је дата оружаним снагама, нарочито нуклеарној компоненти и развијеном систему савезништва, а „масовна одмазда“ је била даља разрада и конкретизација идеја из „новог погледа“. Стратегија „масовне одмазде“ модификована је крајем те фазе у стратегију *градираног одговора*, према којој је на *изазов противника требало одговорити* нуклеарним средствима, али не целокупним капацитетима, већ *„дозирано према степену потеза противника“*.

За СССР друга фаза била је заокрет у гледиштима о рату, до чега је дошло под утицајем развоја ракетно-нуклеарних технологија. Схватања о *могућем вођењу новог рата типа Другог светског рата замењена су са новим схватањима – визијом могућег нуклеарног рата*.

Трећа фаза у развоју стратегија и војних доктрина суперсила везана је за промену руководства у обе суперсиле: у САД администрацију је преузео Џон Фицџералд Кенеди, док је контроверзног Никиту

Хрушчова, у СССР-у, заменио мање „еластични“ Леонид Брежњев. Тај период је карактеристичан и по убрзаној трци у наоружавању, нарочито у увођењу нуклеарних технологија, а резултат је било успостављање „глобалне равнотеже снага – паритета“ између суперсила. Та чињеница је условила и појаву „политике детанта“ али и промене у стратегијама. Сједињене Државе су, уместо *масовне одмазде*, промовисале стратегију *еластичног одговора*, а СССР, после интервенције у Чехословачкој, усвојио је доктрину *ограниченог суверенитета*.

Аутор у том делу књиге прецизно објашњава суштину стратегије еластичног одговора, наглашавајући да је то контролисана употреба оружаних снага и одговор сразмеран претњи, односно размерама и интензитету акција и операција противника. Та стратегија је условљавала еластичност у коришћењу стратегијских нуклеарних снага да би се смањила опасност од разарања САД и њихових савезника у реаговању СССР-а на примену стратегије „масовне одмазде“. Упоредо са објашњавањем суштине стратегије „еластичног одговора“, аутор се бави и *стратегијом циља* (главна стратегијска нуклеарна доктрина САД), *стратегијом сигурног разарања* (постојање снага способних да и после примљеног првог удара нанесу губитке агресору) и стратегијским концептом *узајамног сигурног разарања* (прихваћен када је СССР био у могућности да и после примљеног удара нанесе други нуклеарни удар). Посебна новина у том периоду јесте усвајање стратегије *специјалног рата*, примењене у локалним сукобима (Вијетнам, деловање САД према земљама „трећег света“), коју аутор веома детаљно разматра (појам и суштину, карактер, снаге и, посебно, догађаје у Вијетнаму). У том периоду суперсиле су биле у два наврата скоро на самој ивици нуклеарног рата (друга берлинска криза 1961. и друга кубанска криза годину дана касније). Међутим, кризе су спречене и сукоби избегнути, а у то време започета је и политика детанта).

Четврти период у развоју стратегија и ратних доктрина суперсила и блокова (1972–1981), који је био изузетно динамичан, аутор дели на две фазе: фазу даљег успона и кулминација политике детанта, до 1976. године, и фазу застоја у тој политици и постепеног преласка на *контролисану конфронтацију*. То је, такође, период квалитативног јачања снага једне и друге стране и усвајања нових стратегијских и доктринарних концепција, али и период детанта из којег су произишла два важна споразума о ограничењу и контроли стратегијског нуклеарног наоружања (*SALT-1* и *SALT-2*) и споразум о противракетној одбрани (*АВМ*). Међутим, на супрот детанту (попуштање затегнутости), суперсиле су развијале и следиле стратегију детерента (одвраћање супротне стране од агресије), која се заснивала на одржавању равнотеже снага, с тежњом остваривања супериорности бар у неким категоријама војне моћи.

Са аспекта политике, стратегије и доктрине, за САД та фаза је имала два периода: период председника Никсона и Форда (1969–1979) и период администрације председника Картера (1976–1981). Никсонова и Фордова администрација уважавале су СССР као велику силу и равноправног партнера у међународним односима, па су односи грађени на принципима политике детанта. На основу искуства из Вијетнама, Никсон је прокламовао своју доктрину (*Никсонова доктрина*, засновану на три чиниоца: партнерству, политици детанта и постојању оружаних снага *неопходне довољности*) а његова администрација је прихватила стратегију *једног и по рата* (један велики и један мали рат). За вођење великог рата, САД развиле су и концепт *ограниченог нуклеарног рата*, чија су суштина били *ограничени нуклеарни удари по војним циљевима*. Међутим, Картер и његова администрација постепено су напуштали политику детанта, свodeћи је на договоре о контроли стратегијског нуклеарног наоружавања. У том периоду усвојен је концепт о *људским правима* (имао је универзални и опште-светски значај, али је, у суштини, био предвиђен првенствено за деловање према СССР-у и земљама социјалистичке заједнице) и стратегију *посредног наступања* (која је имала карактер стратегије специјалног рата).

Совјетски Савез је био приврженији политици детанта, у чијој је сенци развијао и примењивао стратегију *посредног освајања* – успостављање присуства и утицаја у појединим земљама и регионима „трећег света“. Примена те стратегије кулминирала је интервенцијом у Авганистану, децембра 1979, која је, као и америчка интервенција у Вијетнаму, била потпуно неуспешна. Совјетски Савез је усвојио и еластичнији приступ општем светском рату и међублоковским сукобима, дозволивши могућност вођења ограниченог нуклеарног рата. Истовремено, интензивирао је јачање својих оружаних снага, нарочито њихове ваздухопловне и поморске компоненте.

Последњу, *пету фазу* (1981–1991) у развоју стратегија и ратних доктрина САД и СССР-а карактеришу осцилације у међусобним односима, интензивно квалитативно јачање оружаних снага НАТО и ВУ, развој нових стратегијских концепција и планова за њихову имплементацију, међусобне претње и застрашивања, али и тражење начина за обнављање детанта и смањење снага и наоружања.

Реганова администрација је напустила теорију о ограниченом нуклеарном рату и усвојила стратегију *контролисане нуклеарне ескалације*, према којој су САД могле прве да употребе нуклеарно оружје и да нуклеарни рат воде дужи временски период. Та стратегија, касније названа *стратегија поузданог одвраћања*, заснована је на постојању јаког арсенала нуклеарног оружја. Реган је, такође, промовисао концепт *рата звезда*, срачунат на економско исцрпљивање СССР-а, и неформално објавио рат међународном комунизму као највећем светском злу које треба истребити. За постизање таквих војних, али и по-

литичко-пропагандних, економских, културних и информатичких циљева припремане су и одређене компоненте оружаних снага: снаге за брзо ангажовање и снаге за специјалне операције. Почетком осамдесетих година САД увеле су више значајних новина у своју ратну доктрину и доктринарне концепте за ангажовање оружаних снага, укључујући и концепт *сукоба ниског интензитета*.

На другој страни, у политици СССР-а тог времена могу се уочити два периода: период пре и период после доласка на власт председника Горбачова. Осим у политику и привреду, Горбачов је увео велике промене и у ратну доктрину СССР-а, наглашеном одбрамбеном конотацијом. Суштина те доктрине било је одбацивање принципа о неизбежности вођења општег светског рата, напуштање концепта вођења спољне политике са ослоном на јаку војну силу, одустајање од изво­за револуције и одустајање од концепта детерента на основу јачања оружаних снага и претњи њиховом употребом.

У том делу књиге аутор веома детаљно, са много чињеница, дијаграма и шема, објашњава стратегијске и доктринарне концепте НАТО и ВУ, и њихов утицај на развој оружаних снага.

Хладни рат аутор разматра не само као својеврсну и вишедимензионалну борбу водећих светских сила и блокова већ (и пре свега) и као борбу између два супротстављена идеолошко-политичка система: капитализма и социјализма (комунизма). Према аутору, *ратиште* за вођење „хладног рата“ била је цела Земљина кугла, док су главни правци дејства били на релацији Исток – Запад, и (или) обрнуто. Помоћни правци дејства или *војишта* била су подручја земаља „трећег света“. Полазећи од тога, аутор у поглављу о „хладном рату“ дефинише:

- циљеве „хладног рата“ (присиљавање противничке стране на политичке, економске, војне и друге уступке, наметање противнику своје воље без употребе оружане силе и стварање услова за постизање победе у евентуалном оружаном сукобу);
- форме и средства „хладног рата“;
- политичко-пропагандни, психолошки и економски рат;
- трку у наоружавању (нуклеарно и конвенционално оружје) као виду „хладног рата“
- демонстрацију војне силе као вид „хладног рата“ (војно присуство на страним територијама, вежбе и друге активности, оружане снаге као подршка спољне политике);
- улогу, организацију и активности обавештајних служби суперсила у вођењу „хладног рата“;
- сукоб ниског интензитета и „хладни рат“.

Исход „хладног рата“, према аутору, имао је многе карактеристике исхода великог светског рата, као оружане борбе с јасно означеним победничким и пораженим странама и великим геополитичким и геостратегијским променама (*би­по­лар­ност је замењена монополар-*

ношћу и тиме је створена нова геополитичка и геостратегијска слика света). Његовим окончањем није заустављен развој војних стратегија и ратних доктрина. Северноатлантски савез је после „хладног рата“ усвојио *Нови стратегијски концепт* и прилагодио му своју организацију. Сједињене Државе су усвојиле нову стратегију националне безбедности (потпуно се ослања на политичку, економску и војну моћ САД и савезништво) и нову националну војну стратегију (стратегија еластичног и селективног ангажовања). Та и друга питања аутор је обрадио у поглављу „Прва деценија после хладног рата“. У њему се аутор осврнуо на геополитичке и геостратегијске промене у Европи и свету, војну доктрину и концепцију националне безбедности Руске Федерације, стратегију СА и НАТО у измењеним међународним условима, а информатички рат, као нову врсту рата, и његову примену у операцијама „Пустињска олуја“ (Персијски залив 1991) и „Савезничке снаге“ (војна интервенција НАТО-а у СРЈ, 1999). У том поглављу разматрани су и нови стратегијски концепти НАТО-а (из 1991. и 1999. године), као и тенденције у даљем развоју великих војних стратегија, укључујући и најновију америчку антитерористичку стратегију и стратегију превентивних удара.

У поглављу „Две војне револуције“ аутор указује на то да су развој нових технологија и њихова војна примена у другој половини 20. века узроковали настанак две војне револуције – нуклеарне и информатичке револуције. Мада после Другог светског рата нуклеарна оружја нису била употребљена у војне сврхе, њихова масовна производња и увођење у оружане снаге утицали су на развој стратегија и војних доктрина суперсила. Под њиховим утицајем изведене су велике промене у организацији оружаних снага суперсила и блокова и усвојена су нова начела њихове евентуалне употребе. Тако нуклеарни чинилац и даље постоји у војној мисли и скоро свим војним плановима. Аутор указује на чињеницу да је, за разлику од нуклеарне војне револуције, која је настала с појавом потпуно новог и убојитијег оружја, улазак у информатичку војну револуцију био постепен и релативно дуготрајан. Информатичке технологије су омогућиле преносење ратних дејстава у космос, као и вођење рата у електромагнетној димензији. Такође, информатика је омогућила предузимање дејстава са великих даљина и великих висина, што је укинуло традиционалну поделу ратне вештине на стратегију, оперативу и тактику, избрисало границе између фронта и позадине и учинило непотребним велико груписање снага и средстава на бојишту. У том поглављу аутор се осврнуо на теорију три „таласа“ или три нивоа рата, као и на стратегију САД конципирану за 21. век или за њену примену барем у првом кварталу 21. века.

Поглавље „Југославија за време и после хладног рата (1945–2000)“ садржи значајне одреднице политике и положаја Југославије, с

нагласком на њене односе с великим силама (и њихов однос према њој) у појединим временским раздобљима и после неких важних догађаја. С тог аспекта, посебно важни периоди били су: 1945–1949 – затегнутост односа са западним савезницима; 1949–1953 – Резолуција Информбироа и тражење ослободилачког рата у Западу, и 1953–1958 – друга тршћанска криза и нормализовање односа са Совјетским Савезом и источноевропским земљама. Од друге половине педесетих година Југославија је покушавала да одржава равнотежу између Истока и Запада, али се, својом политиком, под утицајем неких догађаја (настанак Покрета несврстаних, чији је била иницијатор и један од вођа, војна интервенција у Чехословачкој и Трећи арапско-израелски рат) приближавала и једнима и другима. У том поглављу нагласак је на приказу догађаја после 1991. године, укључујући пропуштену прилику да се Југославија укључи у политичке, економске и војне интеграције. Уместо тога, постала је (њен већи део), поприште унутрашњих сукоба и објект стране војне интервенције.

Аутор није пропустио да стави под знак питања међународно-правне и моралне поступке „међународне заједнице“ према СР Југославији (Црна Гора и Србија), укључујући циљ, карактер и последице међународних санкција, као и размере и начин извођења војне интервенције НАТО-а у СР Југославији.

У „Закључним разматрањима“ аутор је дао кратак преглед свих поглавља, као и осврт на текућа и будућа кретања, укључујући појавне облике нове констелације снага (постепено преношење центра економске моћи на Исток) и могуће токове развоја стратегија и ратних доктрина у наредном периоду. На крају, књига садржи сажетак на српском и енглеском језику и индекс имена и појмова.